4

DISSERTATIO INAUGURALIS MEDICA

DE

CERTO MORTIS IN MORBIS PRÆSAGIO,

Quam

ADNUENTE DIVINI NUMINIS GRATIA,

IN ILLUSTRI ACADEMIA FRIDERICIANA,

GRATIOSÆ FACULTATIS MEDICÆ CONSENSU,

PRÆSIDE

DN. FRIDERICO HOFFMANNO,

COLLEGII MEDICI DECANO ET SENIORE,

PRO LICENTIA

Summos in arte medica honores, Jura & privilegia Doctoralia capessendi,

d. XVI. MART. MDCCXX.

IN AUDITORIO MAJORI

HORIS ANTE ET POMERIDIANIS,

Publicæ Eruditorum disquisitioni submittit

ELIAS MATTHIÆ,

PEWESIN. MESO - MARCH.

HALAE MAGDEBURGICAE,

Typis CHRISTIANI HENCKELII, Acad. Typogr.

PATRIÆ
PATRI
ET
PRÆCEPTORIBUS,

SPECIMEN HOC INAUGURALE MEDICUM

CONSECRAT

E. MATTHI[illegible]

DISSERTATIO INAUGURALIS MEDICA,

DE

CERTO MORTIS IN MORBIS PRÆSAGIO.

§. I.

Ria potiſſimum ſunt, quæ medicum, ſi officio ſuo recte defungi velit, commendant eumque perfectum & omnibus fere numeris abſolutum reddunt. Primum, ut ex accurate notatis obſervationibus veras morborum, quibus humanum genus adfligitur, origines & cauſas evolvat atque indaget, ut morborum primordiis mature opportunis auxiliis, ne in actum erumpant, occurrere poſſit, vel etiam, ut hiſce cognitis ſalubria dare poſſit præcepta, ne homines in morbos tam facile incidant. Alterum eſt, ut morbos ratione genii ſui & pro differenti corporum ægrotantium natura probe co-

gnoſcat, & ad eos tollendos apta auxilia & remediorum genera inveniat. Tertium eſt, ut prudens de morbi eventu, vel etiam de medicamentorum operatione atque effectu judicium proferre ſciat. Quamvis autem hoc poſtremum non directe ad finem artis obtinendum pertineat, tamen non eſt dubium, quin non parum ad artis certitudinem & exiſtimationem medici conferat. Quamobrem præclare ſtatim in principio *Prænotionum Hippocrates*, artis prognoſticæ facile princeps, hunc in modum diſſerit: *Medicum prænotionem adhibere optimum eſſe mihi videtur, prænoſcens enim & prædicens apud ægrotos & præſentia & præterita & futura & quæ ipſi ægroti delinquunt, exponens fidem utique fecerit, quod ægrotorum res magis cognoſcat. Quare audebunt homines ſe ipſos medico committere.* Hiſce addenda etiam ſunt, quæ *Libr. II. Prædictor. Sect. III.* prodidit, dum inquit: *in prædictionibus medici illius probe memores eſſe debent, quod ſi cui ſucceſſerit prædictio, is apud ægrotum intelligentia præditum in admiratione fuerit. Si vero quis aberrarit, ſupra hoc, quod odio habetur, fortaſſe etiam inſanire videbitur.* At vero, quam excellens & divina fere hæc præſagiendi in morbis ſcientia eſt, tam difficilis, tam infida, incerta & dubia ea deprehenditur, adeo, ut non immerito judicium de morborum eventu formandum in difficillimis ſit, id quod inter alia optima rerum magiſtra docet experientia, dum medicorum etiam peritiſſimi ſæpius in prædicendo morbi eventu mirum falluntur, adeo, ut ſubinde ægrum, de cujus ſalute ſecuri fuerunt, interire videamus. Neque hoc diffitetur ipſe *Hippocrates*, dum omnes prædictiones in morbis acutis ratione ſalutis & mor-

mortis incertas pronuntiat. Atque etiam ob difficultatem hujus ſcientiæ inter conjecturales artem medicam viri ſapientiſſimi & inter eos maxime medici reponere non dubitarunt, & vulgus ex incertitudine harum prædictionum non modo artem noſtram incertam judicat, ſed & medicos inde contemnit.

§. II.

Fatendum quidem eſt, vix ullam medicinæ partem tam incertam & dubiam eſſe, vel tantis laborare difficultatibus, quam judicatoriam, quæ a Græcis προγνωςικὴ vocatur; ego tamen non plane deſpero, fore, ut in ſcientiæ formam etiam hæc ipſa redigi & certis regulis univerſalibus ſive axiomatibus, imo definitionibus firmari poſſit, ſi modo, quæ neceſſaria ſunt ad hanc obtinendam, recta præſidia & media adhibeamus. Ante vero, quam hæc ipſa indigitemus & nobiliſſimam hanc materiam paulo penitius excutiamus, non alienum erit exponere primum cauſas, quæ impediverunt, quo minus ad ſcientiam hæc ars pervenire potuerit. Inter has itaque primo loco obſervationum defectum ponere licet; nam ſicut accurate conſcriptæ & completæ obſervationes & morborum hiſtoriæ primum & verum artis noſtræ conſtituunt fundamentum, ex quibus diſcere & depromere licet, quid in rerum natura fiat, quinam effectus in hoc vel illo morbo producantur, & quæ mutationes in corporibus ab his vel illis rebus humanis contingant: ita etiam perfectæ & plenæ obſervationes nobis circumſtantias, materiam atque occaſionem recte judicandi ſubminiſtrant. Ex his igitur omnibus probe collatis medicus, judicandi non modo fa-

cultate, ſed & principiis artis veris mechanico phyſicis & anatomicis inſtructus, non modo præteritorum & præſentium, ſed & futurorum cauſas adæquatas & veras inquirit & invenit, ex quibus poſtea ingens periculum morbi, vel mortem ipſam, aut etiam ſalutem & convaleſcentiam optime prædicere poterit. Cum vero veteres non ex integris morborum hiſtoriis & obſervationibus, ſed ſaltem ex paucis circumſtantiis ſuas regulas prognoſticas, quarum maxima copia in *Hippocratis* & aliorum, qui ejus veſtigia ſequuntur, monumentis reperitur, deduxerint, non mirum eſt, eas rarius reſpondere, ſed ſæpius potius fallere. Deinceps, quia veteres vera medicina rationali carebant, cum neque vitæ, neque morborum aut mortis, in quo poſita ſit, naturam atque cauſam intelligerent, & ſtructuræ corporis humani atque ex ea pendentium motuum ignariſſimi eſſent, non poterant etiam ex obſervationibus, licet pleniſſimis, veras cauſas ac notas & ſigna futuri eventus, ratione ſalutis & mortis, multo minus operationis diverſæ remediorum exinde convenienti modo ac ratione elicere. Ex quo utique ſequitur, veteres uti ceteras, ita etiam hanc medicinæ partem mere empirice tractaſſe, quod ita explicandum mihi videtur: ſi quis e. g. febre acuta laboravit & ſub his vel illis ſymptomatibus mortuus eſt, idque aliquot vicibus obſervavit, ſtatim inde formarunt regulam, hæc ſymptomata eſſe mortis indicia. Quoniam autem hæc ipſa pro diverſitate ſubjectorum, morborum, regionum, temporum etiam morbi mirifice variant, hinc innumerabilia fere, apud veteres præſertim, conſignata ſunt præcepta, quæ

ta-

tamen rarius respondent, adeo, ut etiam princeps hujus artis magister, qui fuit *Hippocrates*, ob incertitudinem hujus artis tandem exclamare non veritus fuerit: *prædictiones in acutis ratione salutis & mortis admodum sunt incertæ.*

§. III.

Ut igitur nobilissima hæc de morbis divinandi scientia majorem lucem & incrementum accipiat, & cum tempore inter scientias locum inveniat, in morbi processu vel historia omnes fere ponderandæ sunt circumstantiæ. Neque enim sufficit morbum vel etiam ejus causas nosse, sed maxime omnium notitia corporis ægrotantis accurata scitu est necessaria. Multum enim refert scire ad recte judicandum, quæ ætas ægrotantis, quæ vires, quis viscerum status, qualis sanguinis & humorum sit constitutio, quis corporis habitus, quæ vitæ ratio præcesserit, quod anni tempus, firmum an imbecille sit corpus, genus nervosum an ad motuum anomalias & ad spasmos proclive sit, nec ne. Deinde etiam oportet scire, quænam morbi sint tempora, in quibus hæc vel illa pathemata aut affectiones incidunt. Præterea inquirendum est, qua methodo quis curatus fuerit, an error ab ægrotante vel medico commissus. Ex hisce probe cognitis demum judicium formandum est, quænam signa vel symptomata sub his vel illis circumstantiis, in hoc vel illo subjecto salutarem vel funestum habeant eventum. Accidit enim sæpissime, ut certum symptoma ejusdem morbi in hoc corpore lethale, in altero minime lethale sit. Ita sæpius videmus, infirmos, in quorum numero sunt senes, & qui morbo

præ-

præcedente, vel etiam inedia aut animi diuturno affectu fracti ſunt, ſi dolore ex calculo vel etiam colico corripiuntur, ſub leviſſimis ſæpe ſymptomatibus, quæ nihil periculi habere videntur, & quæ impune robuſti ferunt, fatis cedere. Idem quoque obſervare licet in acutis paſſionibus, ubi ſæpe, qui graciliores ſunt corpore & partes exquiſitius ſentientes habent, in acuta febre graviſſimis anxietatibus, doloribus, vigiliis cum delirio etiam junctis & vehementi ſiti torquentur, & tamen evadunt; quum ex adverſo, qui ſpongioſioris ſunt habitus corporis, qui viribus fracti ſunt, ex eadem febre decumbentes, non adeo de incommodis quibusdam neque de ullo dolore, aut ſiti, aut vehementi æſtu conqueſti, levi accedente externa corporis refrigeratione & delirio in ſtatu morbi moriantur. Deinceps quod attinet ad morborum tempora, utique horum conſideratio multum confert magnamque vim habet ad phænomena in morbis dijudicanda. Ita notum eſt, epilepſiam ſæpiſſime, præſertim in ætate infantili, variolarum initiis ſine omni periculo & noxa accedere, cum tamen hic affectus in vigore morbi funeſtum certiſſime declaret eventum. In eodem variolarum morbo inter initia phrenitis ſæpius in juvenili corpore obſervatur omni vacans periculo. Quodſi vero circa nonum vel undecimum diem infeſtat, in propinquo mortem eſſe ſignificat. Atque ideo probe omnia ſunt in prognoſi ſecernenda, diſtinguenda, ponderanda. Quare ſapientiſſimum eſt monitum illud *Hippocratis*, quod extat *Libr. Prædictor. II. §. 3. conſulo, ut medici quam prudentiſſime agant, tum in reliqua arte, tum in hujusmodi prædictionibus.* Nam certe

medi-

medicus nulla re turpius, quam ejusmodi vanis & temerariis vaticiniis, voculas hominum incurrit, vel apud vulgus in contemtionem adducitur, præsertim, si quis ceu moribundus deseritur a medicis & postea convalescit, vel si spes frustratur & moritur quidam, de quo medicus plane fuit antea securus. Novi medicos, qui juramento confirmarunt, ægros non morituros, qui tamen elapsis aliquot horis extincti fuerunt.

§. IV.

Igitur ego sum hac in sententia, utut prognosticandi ars valde difficilis sit, maxime omnium tamen esse laborandum medico, ut certa aliqua signa & notas futuræ mortis cognoscat, id quod etiam obtineri posse non despero. Nam illud negari nullo modo potest, omnes eventus, sive ad salutem seu mortem spectent, a certis & adæquatis & proportionatis causis proficisci, neque sine iis fieri posse. Quod si itaque causas, cur homo per morbum mori necessario debeat, probe noscat, earumque causarum indicia, quibus se manifestare debent, in ægrotante probe observet, nullum est dubium, quin ex eorum præsentia futurum eventum prævidere possit. Simili ratione si quis probe sciat medicus, quo modo, quo tempore, quibus viis aut excretionibus morbus solvatur & homo ad sanitatem perveniat, utique ex iis præsentibus confidenter nec sine certa ratione salutem futuram conjicere poterit. Hisce positis jam statim præeximium illud monitum adjungere licet, quam perverse ii agant medici, qui antequam satis certas futuræ salutis vel mortis habeant vel habere possint notas, nimis temere & inconsiderate statim inter initia

vel progreſſu morbi judicium de ejus eventu interponunt. Nam, ſi ullum quid, certe hoc fallit, a morbi nempe principio ad ejus finem non eſſe firmum judicium ferendum. Sæpe enim leniſſime morbus incipit & mitiſſime videtur procedere, ſed ſi ad ſtatum pervenit, brevi omnia in pejus ruunt.

§. V.

Ego itaque, cum ſpecimen eruditionis meæ edendum eſſet, in præſenti exemplum artis prognoſticæ rationalis exhibere conſtitui, dum certas ex obſervationibus plenis & luculentis & vera mortis theoria elicitas regulas proponam, quarum adplicatione medicus probe ſcire poſſit, an morbus, quem ſuſcepit curandum, lethalis ſit, nec ne, ſi nimirum commodum judicandi tempus adfuerit. Adſit vero noſtris laboribus divinum numen, eosque ſecundet quam benigniſſime.

§. VI.

Illud vero, antequam ulterius progrediamur, ſciendum eſt, minime hanc mentem eſſe noſtram, ac ſi medicus, ineunte vel progrediente morbo, ejus eventum ratione ſalutis & mortis prænoſcere poſſit, quod vulgus putat & ſubinde judicium a medico hac de re poſtulat; ſed hoc urgemus & intellectum volumus, dari certas notas atque indicia, quibus tum in acutis, tum in chronicis paſſionibus funeſtum eventum prævidere & declarare poſſimus, ut vero hoc præſtemus, expectanda eſſe illa tempora, quibus hæc indicia ſe prodant. Deinde quoque aliud eſt morbum, num multum habeat periculi, declarare, aliud eſt, mortem ſeqvuturam prædicere. Illud quidem ex ægrotantis natura & viribus morbique genio

genio vel in principio ſtatim conjicere licet; hoc vero non certo prænuntiare poſſumus, niſi vera mortis indicia præſto ſint. Quænam vero ſint illa, de quibus certi & ſecuri eſſe poſſimus, futuræ mortis in quovis magno & dubiæ ſpei morbo indicia, illud nobis jam excutiendum eſt. Priusquam vero illud adgrediamur, non alienum, ſed maxime è re erit, mortis theoriam ejusque veras cauſas paulo accuratius evolvere, quo poſtea eo melius ratio eorum, quæ dicturi ſumus, appareat.

§. VII.

Veteres uti ſolidis ratiociniis in re medica prorſus deſtituti erant, ita certe inanis eſſet labor, ſi quis ex eorum monumentis diſcere vellet, in quonam mortis natura atque eſſentia poſita ſit. Nam illi nihil aliud adferunt, quam quod vita in calidi innati & humidi radicalis temperamento, mors vero in extinctione horum conſiſtat. Verum cum hæc nihil niſi obſcurum conceptum in mente humana relinquant, certe nihil circa præſens negotium ſolidi exinde vel demonſtrari vel inveniri poteſt. Poſtquam vero noſtris temporibus per rerum naturæ ſtudium ac contemplationem, neque minus per ſolertiſſimam corporis humani beneficio anatomes ſtructuræ indagationem, diſciplinæ medicæ maxima lux acceſſit, & nobiliſſimum, imo divinum illud circulationis ſanguinis inventum manifeſtatum fuit, vitæ & mortis rationem non amplius in obſcuro eſſe poſitam clariſſime intelligitur. Nam quemadmodum perenni & libero ſanguinis & humorum circuitu corpus, putredini alias in ſe & ſua natura valde obno-

xium, ab omni corruptione vindicatur & integrum durat, omnesque actiones tam naturales, quam animales salvæ permanent, robur quoque tam animo, quam corpori præsto est: ita circulo illo penitus destructo non modo omnes & animi & corporis vires perire eorumque functiones omnes cessare & corpus protinus in putredinem ruere animadvertimus. Ex quo intelligitur, mortem tunc adesse, & recte pronuntiari de corpore, si fluidorum progressivus ille & in circulum abiens motus ita extinctus est, ut nulla arte vel ratione amplius revocari possit. Sicuti vero ille fluidorum circuitus a cordis, arteriarum & omnium canalium, qui fibris nerveis motricibus instructi sunt, motu, impulsu & tono dependet; ita etiam mortis causa non aliunde, quam a cordis & arteriarum pulsu, neque minus a thoracis motu sive respiratione penitus destructa derivanda est. Quomodo vero ille motus in morbis & a morbis ex toto intercipiatur, illud jam venit explicandum.

§. VIII.

Quemadmodum itaque morborum propria sedes, ita etiam mortis causa non rectius, quam ab arte anatomica, sive accurata inspectione corporum morte extinctorum, petenda est. Jam vero, si corpora, morbo quocunque etiam extincta, anatomico cultro subjicimus, statim evidentes mortis causæ & sensibus & intellectui sese manifestant. Nam sive quis ex morbo acuto sive ex chronico fuerit mortuus, semper partis cujusdam corruptio quædam putredinosa, cum ingenti fœtore juncta, in conspectum venit. Vel enim semper & ubique in nobiliori quadam parte interna, sive in ventriculo

lo & intestinis, sive intra cerebrum ejusque membranas, sive in hepate, utero, renibus, liene aut pulmonibus, corruptio quædam putrida & sphacelosa offenditur, quæ naribus vix tolerabilis est, & hæc ipsa vel ex sanguinis stasi sive inflammatione, quæ mortem in acutis ingenerat, vel ex stagnatione aut extravasatione sanguinis & humorum in præcipuis cavitatibus, capite videlicet, thorace aut abdomine, enata deprehenditur; quod ultimum maxime fit in morbis chronicis, ubi viscera præsertim in thorace ac abdomine aut pure aut sero extravasato corrupta conspiciuntur. Nunquam enim dissectio corporum fit ex gravi quodam capitis morbo, v. g. apoplexia, epilepsia, lethargo defunctorum, ubi non vel sangvinis vel seri in cerebro extravasationem, vel etiam stasin sanguinis inflammatoriam & sphacelosam in meningibus videre licet. Idem animadvertimus, si ex gravissimo pectoris morbo quis diem suum obiit. Nam in pleuritide profunda & peripnevmonia tota pulmonum vasculosa compages sanguine corrupto infarcta & obstructa est. Si quis ex phthisi perit, pulmo vel purulentis tuberculis obsessus, vel ejus major pars pure corrupta & exesa deprehenditur. In convulsivo asthmate ordinario ingens collectio aquarum in thorace finem vitæ facit, inque catarrho, qui subito jugulat, suffocativo in pulmonum bronchiis vel seri vel sanguinis collectio, aëris liberum egressum & ingressum impediens, reperitur. Si quis vero mortis causas in morbis chronicis, qui sedem & domicilium in abdomine suum fixum habent, perscrutari velit, is semper in cachexia & hydrope induratum vel corruptum hepar & omentum

cum magna extravaſatione ſeri inveniet. In morbo ſic dicto nigro Hippocratis valde funeſto lien utplurimum magnum, infarctum & corruptum, neque minus extravaſatio ſanguinis in ventriculi atque inteſtini ilei cavitate conſpicitur. In paſſione iliaca pæne mortifera, in atrociſſima colica, cholera, dyſenteria, cardialgia lethali inflammatas, ſphaceloſas & eroſas cum ſummo fœtore ventriculi ac inteſtinorum partes invenire licet. Quem atrox ex calculo in urethere firmius hærente dolor interficit, is inflammatum maxime ventriculum habet, viis quoque & ductibus urinalibus ipſisque renibus male affectis & corruptis. In morbis uteri, qui feminas necant, ipſe vel inflammatus vel exulceratus aut ſphacelatus, vel extravaſato ſero corruptus ſeſe conſpectui offert.

§. IX.

Quod attinet ad paſſiones acutas, inter quas principem locum habent febres, quæ plures mortalium in flore ætatis e medio tollunt, & vitæ humanæ inimiciſſimæ ſunt, eæ profecto nulla alia ratione homines pereunt, quam partium internarum, præſertim ventriculi, inteſtinorum, meningum, inflammatione in ſphacelum deſinente, hæc enim nusquam non in febre enectis reperitur. Neque alia ratione venena, cujuscunque etiam generis ſint, quam ſphaceloſa inflammatione, quæ primas maxime vias infeſtat, interficiunt, quæ etiam mox diſſectione facta ſenſus incurrit, adeo, ut hæc veneni adſumti certiſſimum inter alia præbeat indicium. Ubi vermes vitam tollunt, inteſtina identidem eroſa & inflammata oculis ſeſe offerunt. Ex quibus ſatis clare

ap-

apparere arbitror, nunquam mortem facile contingere, nisi hæc ipsa a putredine & corruptione partis cujusdam internæ proficiscatur, ita prorsus, ut putredo vitæ inimicissima & mortifera recte dici possit. Nam sicut vitales sanguinis motus penitus extinctos totius corporis putredo certissime sequitur: ita illa ipsa etiam est plerumque adæquata, vera, ac fere perpetua mortis causa, quæ vel externas partes, quod rarius, adgreditur, vel internas, quod frequentissime fit, partes obsidet. Atque adeo vere adfirmare possumus, vix unum ex mille hominibus sine sphacelo mori. Jure enim hic excipimus eos, qui violenta morte pereunt, vel qui ex polypo, orificia vasorum claudente, subito extinguuntur. In ceteris vero omnibus, si post mortem aperiuntur, corporibus fœtida putredo, nares molestissime feriens, percipitur.

§. X.

Verum enim vero quamvis mortis causas evidentiores semper deprehendere liceat in defunctis & dissectis corporibus, tamen sapienter hoc loco monendum esse ducimus, ne ipsas mortis causas cum morborum causis confundamus, quod sæpissime contingere animadvertimus. Nam pluribus medicis id in more positum esse video, ut, si quis ex periculoso decedat morbo, corpus aperiendum esse suadeant, & quando postea internæ partes sphacelatæ & corruptæ sese sistunt, hæc omnia adstantibus monstrant, & proponunt, non potuisse ob tantam læsionis vehementiam ægrum ullo modo servari, cum tamen manifesto causas mortis cum causis morbi hac ratione confundant: siquidem illud

ma-

maxime in quæstionem venire debet, annon illæ, quæ mortem produxerunt, causæ convenientibus atque in tempore adhibitis auxiliis potuissent averti. Atque ita errores suos, si quos forsan commiserunt, satis callide & astute apud ignaros tegere & occultare sciunt. Quum itaq; mortis ratio sive natura in præsentanea & putrida corruptione sita sit, sapienter hinc inferre licet, si quis servare velit ægrum, omni modo & cura laborandum esse medico, ut opportunis auxiliis & remediis corruptionem sphacelosam, quæ nunquam non a stasi & stagnatione humorum proficiscitur, præcaveat atque avertat omniaque ea evitet, quæ ullo modo ad putredinem promovendam aliquid conferre possint.

§. XI.

Sed ut propius scopum nostrum attingamus, qui in eo vertitur, ut ex indiciis & signis quibusdam futuram hanc corruptionem advertamus & prænuntiemus, evolvendæ utique sunt causæ, per quas corruptio hæc mortifera intus gignatur. Uti enim in rerum natura nullus effectus fit sine suis certis & proportionatis caussis, ita etiam pro certo adfirmare licet, certas dari hujus corruptionis in morbis causas, ex quibus præsentibus ratio prognoseos rectæ demum deducenda est. Prius vero, quam meditatio nostra ad explicationem harum causarum descendat, paucis saltem placet exponere, cur putredo vitæ humanæ tam inimica sit, ut etiam levior & non adeo magna sphacelatio, in parte ventriculi vel intestinis existens, subita morte hominem perimat. Id itaque hac ratione fieri nobis videtur: vitalis ille motus & circuitus sanguinis, a quo omnium functio-

num corporis integritas pendet, ſolidorum impulſu, robore & potentia motrice eorumque viribus ſuſtentatur, hic autem non, ut quidam ſentiunt, ab ente quodam materiæ experte, ſed potius a ſubtiliſſimo, quod in ſanguine & nervis eſt, fluido ejusque influxu in has partes dependet, quod vel hoc unicum experimentum ſatis luculenter confirmat, dum nervo vel arteria, quæ ad partem abit, ligata vel præciſa, omnis motus, ſenſus & nutritio ejus perit. Deinde quod robur & vires partium a materiali quodam principio proveniant, vel illud documento ſufficienti eſſe poteſt, quod inedia non modo vires auferat, ſed illâ etiam mors tandem accerſatur, quid quod congruis datis alimentis vires conſumtæ mox recuperentur. Jam vero in tota rerum natura nihil tam perniciosum reperitur, quod tam cito vires & robur adimat corpori, quam putredo, uti videmus in ſphacelo, in cancro exulcerato, qui brevi tempore & vires & vitam adimunt. Ecquis itaque negare auſit, intus conceptam putredinem, præſertim ſi ſeſe diffundat & incrementum ſumat, intime tetrum ſuum vaporem in partes maxime nervoſas & motrices fibras dispergere, qui, cum tota ſua natura fluido illi, quod motus regit ſolidorum, adverſus ſit, illudque corrumpat & quaſi extinguat, motus ſyſtoles & diaſtoles tonumque & motum fibrarum penitus aufert.

§. XII.

Igitur duplex datur in morbis iter ad mortem: alterum eſt nimis ſubitum & præceps, idque fit per vehementes partium nervoſarum conſtrictiones, quæ vel ex inflammationibus oriuntur, vel inflammatorias ſtaſes ſub-

inde novas in morbi vigore ingenerant, ad ſphacelum & mortem tendentes, quod maxime contingit in febribus & paſſionibus acutis; alterum eſt paulo lentius & ſucceſſive fit ex viſcerum corruptione, humorum ſtagnatione & extravaſatione, idque præcipue in morbis ſic dictis chronicis obtinet. Quod attinet ad generationem mortis in morbis acutis ſive febribus, illa plerumque evenit per ſpaſmos vehementes, qui inflammationem ventriculi vel inteſtinorum, aut membranarum cerebri & mortiferam corruptionem poſt ſe trahunt. Eſt enim ſpaſmus naturæ humanæ & vitæ ſemper & ubique infenſiſſimus, eo quod humorum & ſanguinis motum a circumferentia & ambitu corporis ad interiora convertit & dirigit, & ſaluberrimas excretiones, quæ vitæ & ſanitati patrocinantur, impedit & cohibet. Præterea ſpaſmorum ea eſt potentia, ut liberum & æqualem ſanguinis circuitum, in quo ſanitatis ratio poſita eſt, impediant eumque inæqualem reddendo nimias congeſtiones ſanguinis in nobilioribus partibus, præſertim in capite, corde, ventriculo & inteſtinis efficiant, quæ ſi non ſuperantur a natura per commodam discusſionem & reſolutionem, corruptio & mors certiſſime ſequuntur. Nam in omni motu ſic dicto naturæ ſive febre duplicis generis motus junctus occurrit, & probe attendi & a ſe invicem ſecerni debet. Alter eſt valde pernicioſus, qui fit a circumferentia ad centrum, & hic eſt ſpaſticus, ſemper morboſus, qui ad deſtructionem naturæ & motuum vitalium tendit, & frigore, rigore, horrore & pulſu parvo, debili atque anxietate ſeſe manifeſtat; alter eſt valde ſalutaris, qui ſpaſmum ſubſequitur & huic con-

contrarius eſt atque a centro ad circumferentiam dirigitur, ſive ab interioribus ad exteriora vergit, & calore ac pulſu celeriori & validiori ſeſe manifeſtat, & hic quaſi interna naturæ medicina eſt, corpus ab omni deſtructione vindicans, cujus beneficio exitiales illæ ſpaſticæ partium ſtricturæ reſolvuntur, laxantur atque inflammatoriæ ſtaſes discutiuntur, & tubuli excretorii antea clauſi & conſtricti feliciſſime aperiuntur. Hic eſt ille motus, quo veteres naturam medicatricem indigitarunt, cujus miniſterio morbi vincuntur, homo convaleſcit & mortis periculo eripitur: hic etiam eſt, ſub quo nemo moritur, quod potius fit ſub ſpaſmo, qui ipſi eſt contrarius. Quicunque itaque ex medicis horum motuum ſibi oppoſitorum, unius quidem ſalutaris, alterius vero pernicioſi, genium, potentiam, effectus & mutuas eorum actiones & relationes probe novit atque cognoſcit, is magna cum ratione & prudentia in morbis agere, ſapienter pericula prædicere & fauſtos eventus prænuntiare optime valet, is quoque veterum phraſeologias medicas v. g. febrem eſſe naturæ pugnam cum morbo, & convaleſcentiam fieri, ſi natura morbum vincat, mortem vero produci, ſi morbus naturam ſuperet, perquam facile intelliget. Nam ſi ſpaſmi, inflammationes, congeſtiones ac ſtaſes ſanguinis, in ſe mortales, a motu calido, reſolutorio, febrili, certo interpoſito tempore, non digeruntur ac discutiuntur, ſed illæ ſuperiores ſunt, tunc utique ſuccumbit natura, & ægrum mori oportet. Cum vero dentur certa indicia, quibus & victoria naturæ ſuper morbum & morbi ſuper naturam prævideri & dijudicari poſſit, liquido apparet, artem illam præſagien-

di, quæ προγνωστική a Græcis dicitur, certis utique niti fundamentis.

§. XIII.

Visum itaque nobis est, effectus & indicia illa spasmorum lethiferorum non facile fallacia in acutis hoc loco breviter strictimque exponere, quæ si circa dies sic dictos criticos, corpore a morbo debili reddito, apparent, nec evanescunt, aut incrementa sumunt, certus de sinistro morbi eventu poterit esse medicus. Neque vero exitiales hi spasmi tantum in una parte, sed in pluribus sese manifestant. Igitur si rigor cum frigore circa morbi vigorem observatur, vel sæpius recurrit, si corpus non æqualiter molle, sed durum, calidum & asperum est, si exanthemata a spasmo cutis retrocedunt vel minuuntur, si exteriora horrent & frigent, si fonticuli vel ulcera præsentia nihil amplius humoris emittunt, indicia certe hæc sunt, quæ nihil boni portendunt, sed potius summum periculum mortis minantur, quia propter cutis spasmos sanguinis & humorum motus versus interiora pessimas inflammatorias congestiones facile suscitat, & impedit, quo minus morbida materia perspiratione corpore possit expelli. Pergunt plerumque spasmi in acutis morbis etiam ad alia excretoria, vias nempe urinarias, alvinas, quarum constrictione efficiunt, ut urina tenuis & aquosa reddatur, & alvus plane dura, tensa & occlusa sit. In quibusdam ob urgentem spasmum frequens mejendi & desidendi est desiderium.

§. XIV.

§. XIV.

At vero gravius imminet periculum, si spasticæ illæ contractiones interiores & nobiliores, quæ motibus vitalibus vacant, partes infestant. Nam pulsus parvus, contractus, celer & durus, item inæqualis & intermittens non aliunde, quam a spastica & convulsiva strictura nervorum, qui in cordis fibras & tunicas arteriarum desinunt, proficiscitur, & semper in statu morbi plurimum periculi ostendit. Ejusdem pessimæ notæ respiratio crebra, anxia & difficilis est, si in critica tempora incidit; nam sicut sapientissimo *Hippocratis* effato *in Prognosticis* facile spirare magni momenti est ad salutem in omnibus morbis, ita crebra & ægra in acutis nequicquam boni unquam ostendit. Si nervos præcordiales feralis exercet spasmus, summæ anxietates, inquietudo & jactatio corporis crebraque lecti & situs mutatio contingunt. Si idem spasmus œsophagi & ventriculi membranas nerveo musculares occupat, ad vomendum conatus, regurgitatio potionis, item seri limpidi ex faucibus non infrequens extrusio, difficultas in deglutiendo atque inexhausta sitis cum oris & linguæ ariditate se produnt, sique in consensum rapitur duodenum, flavo colore tingitur corpus maximeque facies. Ubi vero profundior spasmus totum genus nervosum graviter concutit atque convellit, ad ultima jam ventum esse, indicio sunt nares acutæ, collapsa tempora, frigidæ languidæque aures, oculi concavi, cutis circa frontem dura & intenta, color niger aut perpallidus, quibus facies Hippocratica, certa mortis index, describitur. Deinde nervorum distentionis, quæ semper in

acutis terribilis, juxta *aph. VI. sect. IV.* indicia ſunt, ubi æger ſupinus cubat, eique genua contracta ſunt, ubi deorſum ad pedes ſubinde delabitur, ubi brachia & pedes nudat & inæqualiter diſpergit, ungues digitique pallidi ſunt, ſique manibus floccos legit, fimbriasque diducit, vel in adjuncto pariete, ſi qua minuta eminent, carpit. His quoque adjungi debent ſubſultus tendinum, quæ omnia ſi apparent, in propinquo mortem eſſe denunciant.

§. XV.

Quamvis vero plurimæ ex acutis internam quandam partis inflammationem pro cauſa agnoſcant, atque ob id periculo non careant, tamen ſæpiſſime in ipſo vigore & vehementia morbi inflammationes novæ & quidem in ventriculo, vel in membranis cerebri ſupervenire conſueſcunt, quæ nunquam non valde terribiles ſunt & mortis prænunciæ. Atque hæ inflammationes, vel ſeparatæ, vel ſimul junctæ, non modo in malignis, petechialibus, contagio infeſtis ac caſtrenſibus febribus, ſed & in aliis acutis, ſynochis, ardentibus, purpuraceis, variolis, morbillis circa ſeptimum, nonum vel undecimum diem ſupervenientes, certiſſime hominem perimunt. Cognoſcitur vero inflammatio ventriculi ex eo, ſi magnus æſtus & quaſi incendii ſenſus cum acuto dolore circa præcordia eſt, & locus circumſcriptus tactu durus, extrema inalgeſcunt, ſummaque anxietas & inquietudo jungitur, ſique omne, quicquid vel medicamenti vel potionis aſſumitur, vel protinus vomitu extunditur, vel retentum ſummam creat moleſtiam augetque anxietatem. Quandoque tanta eſt inflammatio, ut

ut per œſophagum ad ipſas fauces tranſeat, quæ ardentibus dolorificis puſtulis obſidentur, & viſcido putrido muco continuo obducuntur, quæ omnia futuræ mortis præſagia ſunt. Altera inflammatio, quæ ſæpiſſime huic jam dictæ jungitur, & brevi ante mortem accedit, adhuc periculoſior, membranarum cerebri eſt, quam Græci phrenitin vocant, & ſequitur plerumque aſſiduam & pertinacem vigiliam, capitisque vehementem dolorem. Eam prænunciare ſolent præcedens rigor, urinæ copioſæ & tenues, aurium tinnitus, fortis pulſatio in capite, paucæ ſanguinis ex naribus ſtillæ. Ejus vero præſentia his ſignis noteſcit: rubicundi, flammei & truces ſunt oculi, alienatio eſt mentis, verba ſine ſenſu & ordine proferuntur, interrogati omnia aliena reſpondent, lacrymæ ſæpe effunduntur involuntariæ, dentibus ſtrident & nulla amplius humidi eſt appetentia. Convulſio, ſi phrenitidem ſequitur, haud dubia ſignificatio mortis eſt. Hæ ſunt principaliores afflictiones, quæ homines in acutis jugulant. Hoc mortis genus per vehementes inflammationes & ſpaſmos maxime ſuſtinent temperamenti ſic dicti ſanguinei, cholerici, vel ſanguineo-cholerici, ætate juvenes & viri, teneriori ſenſu præditi, ad iram proclives, habitu corporis macilenti & conſtricti, & qui victui valde ſpirituoſo indulſerunt.

§. XVI.

Aliud genus mortis obeunt etiam in acutis & continuis febribus, qui repleti & ſpongioſi ſunt habitus corporis, phlegmatici, & qui vires vel per morbos, inediam aut diuturnam triſtitiam, vel ſanguinis profuſiones

vi-

vires exhauſerunt. Nam hi non tam per vehementes ſpaſmos & gravia ac dolorifica pathemata e medio tolluntur, ſed potius ex motuum imbecillitate atque defectu partiumque atonia roboreque & viribus dejectis vitam finiunt. Atque in ejusmodi caſibus ſtagnationes ac ſtaſes humorum ac ſanguinis in putridam corruptionem ſtatim in principio inclinant. Et hi morbi, quia lenibus incedunt ſymptomatibus, ſæpiſſime fallunt medicorum ſpem eorumque præſagia eludunt, unde etiam ob non tam evidentem, ſed magis occultam perniciem difficilis ſunt judicii & malignis annumerari ſolent. Cognoſcuntur vero his indiciis: cum levi frigore & horrore oriuntur, ſed ſumma ſtatim inter initia virium eſt proſtratio, pulſus languidus & frequens ſimulque contractus, in ſitu erecto facilis eſt animi defectio, urina tenuis & ſine ſedimento, nullus ſomnus, ſed tamen ad eum perpetua inclinatio, quem etiam major virium proſtratio & mentis alienatio ſequitur, de nullo dolore, ſiti vel magna moleſtia conqueruntur, nihilominus valde inquieti ſunt, jactantur, ſique extrema algeſcunt & pulſus incipit deficere, neque in carpo manuum amplius percipitur, mortis in vicinia ægros eſſe poſitos rectiſſime colligitur. Quamvis vero & hi homines non ſine inflammatione ventriculi & membranarum cerebri moriantur, tamen ea non tam gravibus ſpaſmis & ſymptomatibus juncta eſt, ſed facilis eſt tranſitus ad corruptionem.

§. XVII.

Cum vero omnes inflammationes demum in necroſin ſive ſphaceloſam corruptionem terminari ſoleant,

ant, non alienum videtur & hic subjungere quasdam notas, quibus transitus inflammationis in sphacelum significetur. Sunt vero hæ sequentes. Internus quidam frigoris sensus percipitur & dolor ante acutus & acerbus circa caput vel inferiores partes subito desinit, & mens antea delira ad se quodammodo redit, virium vero defectus major fit, pulsusque ex toto deficit, vel valde inæqualis, angustus & intermittens est, & alvus antea fortiter clausa se aperit vel præter voluntatem fluit, vultus fœdus ac pallens apparet, tempora, cervices & pectus gelido sudore madent & extremæ corporis partes refrigescunt & pulsus plane deficere cœpit & borborygmi ac sonitus in ventre oriuntur, & liquida immissa quando descendunt, sonum emittunt, **als wenn sie in einen hohlen Topff fielen.** Hæc omnia mortem præ foribus esse manifesto demonstrant, quia ob sphacelum vires sumentem summa partium atonia & extremus virium lapsus adest. Si quando sanguine nimium redundantes subito ex sphacelo interno vita decedunt, aliquot post mortem elapsis horis horrendum in modum venter intumescit, & magnæ vesicæ oriuntur, & facies plumbea ac viridis fit, intolerabilis fœtor adest, atque ex ore sæpius & naribus male olens cruor stillat.

§. XVIII.

Est adhuc aliud mortis genus, quod qui ex gravibus pectoris vitiis ægrotant, subire debent, idque est suffocatio, qua pereunt & anginosi & peripnevmoniaci, empyematici, catarrho suffocativo laborantes, & quos asthma convulsivum & thoracis hydrops jugulat.

Hi morbi non modo omnis aëris ingressum & egressum in pulmones liberum intercipiunt, sed & sanguinis per pulmonum vasa circuitum ex uno ventriculo ad alterum tollunt. Nam angina, quæ musculos laryngis internos occupat & Græcis cynanche dicitur, ubi neque in cervice, neque in faucibus quicquam conspicitur vel tumoris vel ruboris, simul tamen summi doloris tormentum & vehemens febris est, citissime per suffocationem necat, tum profecto, ut verbis utar *Lommii Lib. II. Medic. Observ.* oculi vertuntur & rubent & veluti iis, qui strangulantur, prominent, vox impedita nihil significat & qualis catulorum est, tenuis editur, os apertum hiat frigidi aëris cupidum, ex eoque spumans saliva movetur, lingua exeritur; potui datus liquor per nares remeat, ipse æger totus inquietus est, crebro e cubili exilit, tandem vero strangulatu atque syncope oppressus perit. Ita etiam præfocatione occidit peripnevmonia, nam si nihil plane exspuitur, sed magna adest & anxia spirandi difficultas atque angustia; inquietudo, sputum intus in pectore strepit, pulsus inæqualis & intermittens fit, & alvus infirmis jam viribus funditur, & quod tussi rejicitur, spumosum modo cruentum, modo flavum est & simul continua vigilia urget & phrenitis sequitur, frigidique aëris hauriendi cupiditas maxima est, æger lubenter supinus & erectus cubat, nam in nares reclinatus enecari præfocatione videtur, quinto vel etiam septimo die ad summum certa mors sequitur. Qui asthmate sic dicto convulsivo moriuntur, hos identidem suffocatio perimit, quod vitium nascitur plerumque ab hydrope thoracis, subito per ruptas hydatides orto,

quan-

quando nimirum ingentes inundationes aquarum pondere ſuo diaphragmatis motum & liberam pulmonum expanſionem impediunt, ut nec aër ingredi, nec ſanguis opportune eos tranſire poſſit. Oritur etiam hoc malum, ubi tunica bronchiorum glanduloſa interior, multis & magnis glandulis obſita, ita anguſtatur, ut nec ſpiritum in pulmonibus contentum elidi, vel novum recipi patiatur. Sæpe etiam ſpaſmus convulſivus tam fortiter bronchia convellit & coarctat, ut ſtrangulatione ægri miſere intereant. In omnibus hisce vitiis ſumma anxietas atque inquietudo, tremulaque adeſt ſpiratio, pulſus inordinatus & inæqualis, & ſibilus ac ſtrepitus in pectore percipitur, neque conquieſcere uno in loco poſſunt, & nihil niſi ſpumoſum quidpiam aut cruentum e pectore extunditur, tandem extremis corporis partibus inalgeſcentibus ſyncope & ſuffocatione pereunt. Idem fit in catarrho ſic dicto ſuffocativo, qui maxime ſenes, imbecillos atque infantes perimit, & plerumque à paralyſi nervorum pnevmoniacorum naſcitur. In hoc vitio identidem ſpiritus cum ſumma difficultate, anguſtia & anxietate trahitur, & bronchia humore a ſanguine ſecedente replentur, & quia nihil ſputi excernitur, aër admiſſus magnum ſtrepitum ac ſonum edit, donec tandem ex aëris defectu æger ſuffocetur. Certa vero mortis indicia ſunt, præter hæc jam dicta, pulſus intermittens, parvus & ex toto deſinens, quod ſæpe aliquot horas ante mortem fit. Sæpiſſime etiam mentis turbatio ſupervenit cum extremorum frigore. In phthiſicis, ubi magna in pulmone cavitas exeſa ingentem purulenti humoris copiam recipit, ſi ob imbecillitatem virium non

ejicitur, sed expectoratio cessat, mors brevi sequitur.

§. XIX.

Expositis iis morbis eorumque lethalibus signis, qui suffocatione necant, proximum erit, ut quosdam adhuc acutos, qui & inflammatione & vehementioribus spasmis hominem e medio tollunt, persequamur & quibus signis futura mors præviderí & prædici possit, exponamus. Febris cum purpura alba, quæ lymphæ valde vappescentis & corruptæ soboles est, si in fine adsociatur aliis acutis febribus, item variolis, morbillis, vel etiam in puerperio post lochia suppressa accedit, nunquam expers periculi est; necat autem utplurimum per inflammationem interiorum partium, præsertim ventriculi & intestinorum. Funestum indicium est, si æstum præcordiorum summamque anxietatem internus frigoris sensus cum pulsu parvo, debili, inæquali excipiat, purpura dispareat, animi defectio, mens turbata & spiratio difficilis sit. Variolæ si statim primis diebus cum gravi dolore lumborum & delirio invadunt, & mox secundo die exanthemata in cute apparent aspera instar purpuræ cum maculis, & die quinto & sexto post plenam eruptionem pulsus non sedatior fit, sed in eadem celeritate permanet & totum corpus pustulis obsitum est, raro in juvenili ætate evasisse quenquam scio. Ardentissimus vero circa nonum diem ex exulceratione manuum dolor omnia statim, quæ spem salutis facere videntur, sæpe immutat: nam vehementissimus ille & æstuosus dolor, universum genus

ner-

nervosum spasmis afficiens, summas parit anxietates, jactationes corporis, pustularum subsidentiam, postea respiratio difficilis, mentis turbatio, convulsio & pulsus parvus languidus supervenientes brevi interficiunt.

§. XX.

Quicunque a veneno vel validissimo emetico aut purgante sumto moriuntur, hos identidem inflammatio sphacelosa e medio tollit, dissectorum anatome id testante. Mortis vero futuræ præsagia sunt, si ardores internos & summas anxietates pulsus valde parvus & inæqualis vel plane deficiens sequitur, cum sudore frigido, delirio & convulsione, quam a medicamento purgante concitatam ipse *Hippocrates S. VII. aph. 25.* & multis aliis in locis mortiferam pronuntiat. Qui ex dolore a calculo vita decedunt, in iis plerumque inflammatio lethalis ventriculi & meningum supervenit. Nam si vomitum & acutissimum dolorem febris sequitur cum magna anxietate & siti vehemens, postea accedit singultus & delirium cum extremorum frigore, non diu superstes æger erit; in cholera si acuti dolores & torsiones incidunt & supra infraque magno impetu humores præsertim virides prorumpunt, & ingens afficit bibendi cupiditas & facies flavescit, pallida fit, pulsusque parvus atque concisus est, non sine periculo morbus est. Si vero pulsus quoque totus concidit & crura contrahuntur frigidæque sudationes fiunt animaque deficit, inflammationem in sphacelum transiisse non leve indicium est. Dysenteria si post alium morbum homine jam infirmo oritur, raro æger servatur, facilis e-

nim eſt tunc tranſitus inflammationis in ſphacelum. Peſſimum adeoque ſphaceli indicium eſt, ſi tormina acuta ſubito ceſſant & æger refrigeratur ſummaque adeſt virium proſtratio. Singultus, cardialgia, præcordiorum æſtus atque anxietas ſumma utplurimum præcedunt & pernicialem ventriculi inflammationem indicant. In paſſione iliaca, ubi acutisſimi ſunt dolores cum contumaci alvi conſtrictione & vomitu aſſiduo etiam male olente, ſi ſingultus, delirium, gelidus ſudor, extremorum frigus, nervorum diſtentio accedit, omnia certiſſimæ mortis nuncia ſunt, id quod jam dudum obſervavit *Hippocrates Sect. VII. aph. 10.* dum ait: *ab ileo vomitus, ſingultus, convulſio aut delirium malum.* Eodem modo etiam atrociſſima & convulſiva colica necat. Tam acerbus ſæpenumero dolor in inteſtino recto a ſtagnante ſanguine hæmorrhoidali urget atque affligit, ut non modo inflammatio, ſed & lethalis ſphacelatio hoc inteſtinum occupet, ſub qua excrementa prodeunt fœtidiſſima propter putredinem inteſtini, pulſus frequens & debilis cum ſumma ſequitur virium proſtratione & ipſe ſphacelus ſæpius ad partes externas atque ſcrotum ſerpit, animi defectio tandem & brevi poſt mors ipſa ſuccedunt.

§. XXI.

Plures in partu vel poſt eum itemque in puerperio mori fœminas notiſſimum eſt. Quare etiam de funeſtis mortis indiciis ac præſagiis quædam dicenda ſunt. Si mulier vel propter pravum ſitum infantis, præſertim grandioris, continuis ſpaſmis, doloribus ac laboribus

per

per aliquot dies aſſiduis atque ardoribus ſimul junctis internis vehementibus, quos pulſuum celeritas oſtendit, mirum defatigata eſt, accidit ſæpius, ut in partu vel etiam poſt eum repente dejectis viribus in animi forte deliquium vel affectum apoplexiæ ſimilem propter pulſus præſentiam incidant, & nulla arte vel ope vires & vitam recipere poſſint. Mortis indicium eſt, ſi affectus ad aliquot horas perdurat, neque penetrantiſſima medicina, qualis eſt ſpiritus ſalis ammoniaci cum calce viva paratus & oleo rutæ eſſentificatus, in nares intruſa, excitari poſſunt. Si facies ipſo in paroxyſmo colorata manet, indicium eſt, ſanguinem, ex vehementioribus ſpaſmis nimio impetu ad cerebrum delatum, hoc malum apoplectico per omnia ſimile produxiſſe, & plerumque poſt obitum ex ore & naribus ſerum ſanguineum fœtidum effluit. Si parturientes fœtu adhuc in utero mortuo exſpirant, ſæpius ille poſt mortem ob jam nimis relaxatas vias & interiorem fermentativum motum foras ex utero propellitur. Quæ in puerperio è vita diſcedunt fœminæ, eæ utplurimum ex retento impuro ſanguine, qui poſt partum ex utero ſalutariter aliquot dies prodire ſolet, graves dolores patiuntur, quos ſi non excipit effuſſio lochialis ſanguinis, ſed fluxus magis ſtipatur, uteri plerumque inflammatio & febris ſequitur valde exitioſa. Illam incendium ab inferioribus locis usque ad cordis regionem vergens teſtatur, ſique magna anxietas, virium proſtatio, inquietudo & omnis appetitus dejectio jungitur, poſtea ſenſus internus frigoris cum horrore accedit, ac pulſus frequens

quens, parvus ac debilis jungitur, & visus incipit obfuscari, in propinquo mortem ex sphacelo esse hæc significant. Plurimæ ex puerperis integra mente mori solent, nam hæc antea turbata paucis sæpe ante mortem horis ad se revertitur, ut imperitiores rem penitus in vado esse sibi persuadeant. Sed ex pulsu moribundo prudentiores proximi exitii indicium desumunt. Si quando ob nimiam sanguinis post partum & in puerperio profusionem lentus cum pulsu frequenti & debili calor assidue urget, neque etiam post somnum mane sedatur, & juncta est plenaria inappetentia viriumque dejectio, circa exitum puerperi, i. e. sexta septimana, syncoptica mors plerumque succedit.

§. XXII.

Cancro exulcerato nemo facile servatur propter summam corruptionem, quam sanies nigra, tenuis, odore abominabilis testatur; lenta est febris & vires indies decrescunt, somnus anxius, laboriosus vel nullus, donec tandem animi defectio & mors sequantur. Accidit interdum, ut inflammationes in exterioribus partibus consistentes, cujus generis sunt erysipelata, podagra, chiragra, retrocedant atque ad interiora pellantur, ac cito hominem rapiant. Neque vero id aliter fit, quam inflammatione & sphacelatione ventriculi aut intestinorum. Major pernicies est, si in peste carbunculi vel bubones retrocedunt vel non satis prodeunt: nam tunc in certo vitæ periculo homo versatur. Horrore enim homo concutitur, summe anxius & inquietus fit, æstus cum exterioribus algescentibus regionem ventriculi occupat,

cupat, ad vomendum eſt cupiditas, vel etiam ſingultus accidit, poſtea ſub mentis turbatione & ſyncope homo exſpirat. Si quis ex nimia ſanguinis profuſione, quale quid contingere poteſt in infelici abortu, in hæmoptyſi, in cruento vomitu, vel morbo nigro Hippocratis aut gravi hæmorrhagia, in febribus moritur, is quidem ex animi defectione ipſaque ſyncope vitam amittit, ſed tamen notabile eſt, quod plerumque vehemens ſitis, inclinatio ad vomitum & pulſus cum debilitate, frequentia, cum artuum diſtenſione præcedat, indicio, ſanguinem in partibus interioribus, ventriculo, capite ſubſiſtentem movere adhuc quosdam ſpaſmos; nam ſitis ex ſpaſtica ſtrictura tunicæ glanduloſæ œſophagi utplurimum oritur. Morbi, quibus infantes pereunt, ſunt utplurimum ſpaſmodici & convulſivi, inflammationem & ſphacelum præſertim ventriculi, inteſtinorum aut capitis, poſt ſe trahentes; nam ex acutis doloribus facile in epilepſiam & convulſiones, febres, atque aſthmata incidunt. Si epilepticus paroxyſmus unus alterum conſequitur, & alvus antea fortiter clauſa ſponte jam dimittit excrementa valde fœtida & nigra, vox clangoſa & ſingultuoſa fit, totumque corpus ardet, in propinquo exitium eſſe judicare licet.

§. XXIII.

Reſtat jam, ut mortis præſagia in quibusdam etiam morbis chronicis exponamus. Hos inter vero eminent maxime hydrops, cachexia, ſcorbutus, maraſmus, hectica, phthiſis ac tabes. Qui hiſce decumbunt, lente tranſeunt ad mortem propter lentius procedentem viſcerum

ſcerum ex humorum ſtagnatione, extravaſatione corruptionem, quæ, quoniam nulla arte averti poteſt, certe mortem ingenerat. Indicia vero viſcerum corruptorum in inferiori ventre adeoque mortis ſecuturæ ſunt appetitus in totum proſtratus cum eorum etiam averſione, quibus ſani valde delectati fuerunt. Deinde lenta febris ſi incrementa ſumit & celerior pulſus evadit, qui nunquam non corruptionem internam indicat. Denique ſumma virium cum reſpiratione difficili proſtratio, ſomnus valde laborioſus & plus debilitans, quam reficiens. Hæc ſi diutius adfligunt & nullis remediis miteſcunt, certo mortem præſagiunt, maxime ſi corpora ſunt ſenilia vel ex morbo præcedente in ejusmodi chronicam paſſionem delapſa. Hæ ſunt quædam communes & exitiales chronicorum notæ: non alienum vero erit, quasdam in certis morbis ſpecialiores adjicere. Itaque quod attinet ad phthiſin, peſſima & mortem indicantia ſigna ſunt, ſi totum corpus tabe conſumtum eſt, ſi aſſidua atque hectica febris urget, facie rubicunda, ſi profluit alvus, ſudor colliquativus eſt ſique pedes intumeſcunt, ſi ſputum ſupprimitur, pallidique ungues fiunt, oculique concavi & nares acutæ. Si ex aſthmate diuturno cordisque palpitatione vel ex induratione hepatis poſt quartanam hydrops ſequitur, non facile ſervari poſſe hominem certo pronuntiari poteſt, ſique urina pauca, turbida, rubra redditur, omen eſt valde pernicioſum, ſique ſuperiora graciléſcunt, & facies inſimul flaveſcit, præſagire mortem aliquot menſes antequam accedat, haud dubioſe licet, quæ etiam cer-

tis-

tiſſime ſequitur, febre aucta & reſpiratione difficiliori reddita. Quicunque ſæpius & maxime ex motu corporis & animi vehementiori fortem & contumacem palpitationem cordis ſentiunt, & poſtea aſthma convulſivum vel hæmoptyſin aut hydropem incurrunt, iis diu ante mortale periculum præſagiri poteſt, multoque magis, ſi quandoque animo delinquunt. Nam horum omnium cauſa polypoſa in cordis vaſis concretio eſt, quæ nulla medicina tolli poteſt, & tandem hos morbos concurſantibus aliis cauſis funeſtos ingenerat, ſique ſubito & ſine cauſa manifeſta & frequenter incidit animi deliquium, identidem cauſa ejusmodi polypus eſt & ſolet mortem, ſi frequenter incidit, repentinam inferre. Quisquis enim ſæpe multumque ſine evidenti occaſione animo deficit, hunc recte *Hipprocrates* innuit ſubito mori conſueviſſe.

§. XXIV.

Si hepar corruptio ſphaceloſa & mortalis occupat, tum faſtidium adeſt cibi, maximeque carnis, frequens & multa eſt ſitis, febris, virium dejectio, ſingultus & vomitu ſubinde extunditur ſerum vel flava bilis & corpus ſenſim contabeſcit. Ejusmodi in caſibus poſt mortem obſervavi jecur plane ſphaceloſum, nigrum. Ventriculi exulceratio longum etiam & lethalem morbum producit, & cognoſcitur, ſi ſumma anxietas & vomitus cibum adſumtum excipit, quæ vitia augeſcunt dato medicamento quodam acri ſalino aut ſpirituoſo, corpus contabeſcit, pulſus ſemper celer eſt, extrema partium rigent & quandoque horrent, fonticuli clauduntur, ſo-

minus parvus & laborioſus. Hi tertio vel quarto menſe demum moriuntur & diu ante præſagium mortis fieri poteſt. In cachexia ſi totum corpus ſit tumidum, inflatum, pallidum, ſi ciborum adeſt faſtidium & crebrior male olens vomitus urget, & pauca per alvum feruntur, urina cruda & pauca, reſpiratio difficilis & totum corpus male olet, poſtea ſi frequens pulſus accedit & reſpiratio difficilis, mortem aliquot menſibus prænuntiare licebit, quæ eo certius ſequitur, quo ægrotus majora errata in diæta, in nimio potu commiſit, vel mœſtitia animi diuturna fatigatus fuit.

§. XXV.

His jam expoſitis è re eſſe duco, quædam adhuc eximia ac ſalutaria præcepta & monita ad prognoſin inſtituendam ſubjungere, quæ inter maxime eminet illud, quod probe diſtingui debeant morbi ſpasmodici chronici a paſſionibus acutis. Nam ſæpiſſime in hypochondriacis & hyſtericis ejusmodi pathemata occurrunt, quæ in acutis paſſionibus lethalem effectum denunciant, in illis vero minus periculi alunt. Quid enim frequentius eſt, quam quod ſub paroxyſmis maximas anxietates ſpirandique anguſtias cum extremorum frigore, urina aquoſa, patiantur, pulſu exiſtente parvo, debili, ſæpiusque animi vehemens deliquium accedat, quæ tamen omnia brevi exſpirant & ſine periculo transeunt. Deinde probe ſunt diſtinguenda morborum tempora; nam ex iis omnibus ſignis, quæ modo attulimus, funeſtis ſi quædam vel etiam plura ſub initio & primis morbi diebus apparent, inconſiderate certe agerent,

rent, qui ſtatim mortem præ foribus eſſe exinde judicare vellent. Aliud vero eſt, ſi viribus a nimio calore, vigilia aſſidua, inappetentia, anxietate, dolore per plures dies fractis & exhauſtis funeſti ejusmodi ſpaſmi & ab iis oriunda ſymptomata prodeant, maximeque iis temporibus, ubi morbus alias ſalutariter ſolvi ſolet, quod ordinario fit circa dies impares, ſeptimum, nonum & undecimum. Poſtea magna ſemper eſt habenda ratio corporum, quæ ægrotant, & maxime æſtimandum, utrum ex imbecillibus an robuſtis ſint; nam illa ſemper magis periclitantur, quam qui conſtitutionis ſunt robuſtioris & validioris. Imbecillibus vero ratione ætatis ſenes & infantes, ratione corporis ſtructuræ, qui ſpongioſi, repleti multisque & exilibus vaſis inſtructi ſunt, annumeramus, neque minus, qui a parentibus debilibus ac morboſis procreati ſunt, it. qui præcedente morbo diuturno, vel immodicis ſanguinis profuſionibus ac diuturna inedia, vel animi affectu, mœſtitia & cura, inquieta meditatione vires amiſerunt. Referimus huc etiam puerperas, & qui ex vitioſa diæta vitæque regimine & excretionibus ſuppreſſis ingentem impurorum humorum copiam intra vaſa ſibi contraxerunt. Nam in iis omnibus invalidis corporibus facile dolorum vel inflammationum ad mortiferum ſphacelum tranſitus eſt. Poſtremo etiam illud adjiciendum puto, ut probe ſemper attendamus, num à cauſis quibusdam nocentibus, externis, per iram, terrorem, corporis refrigerationem, aut cibum pernicioſum, vel per medicamentum vehemens & virulentæ in-

dolis ſuſcitata fuerint, quæ apparent, ſymptomata. Quæ omnia ita etiam ſunt comparata, ut in morbis in ſe periculoſis & corporibus invalidis in mortalem perniciem ægros conjicere mortemque accelerare poſſint. Si tamen in morbo minus periculoſo & corpore robuſto pernicialia ejusmodi ſymptomata apparent, non ſtatim penitus extimeſcenda ſunt. Poſtremo plurimum etiam refert ad prognoſin feliciter inſtituendam principia morbi invadentis probe expendere. Nam omnis morbus, qui ſtatim in principio vires tollit, pulſu valde frequenti exiſtente, nihil boni portendit, eo quod & infirmiores vires & ſuccorum impuritatem & pravam dyſcraſiam ſanguinis clarius manifeſtet, ſed hæc de nobiliſſima hac materia dixiſſe ſatis erit.

Mat-

MATTHIÆ per Anagr. AIT THEMA!

DOCTUS AIT DOCTUM MATTHIÆ THEMA; quid inde?
DOCTORES ajunt: DOCTOR IN ARTE SUA EST.
Gratulor hinc NATO DOCTO, DOCTOQUE PARENTI,
Et precor, ut vivat DOCTOR UTERQUE diu.

Paucis hisce Per-Eximio Domino Respondenti *ejusque* Reverendo Parenti, Confratri, Compatri, Vicino *ac* Amico suo sincero, *ex animo congratulari voluit:*

Johann Georg Schadorff/
Pastor Bagoviensis & Riwendensis.

DIe Welt ist nach dem Fall ein Lazareth zu nennen,
Da iede Stadt und Hauß nun Patienten hat!
Der Vigoreuseste muß doch von sich bekennen,
Sein Geist sey schwach, ja tod, sein Leib sey kranck und matt.
Dem Geist ist ein Recept im Paradieß verschrieben,
Auch nach geraumer Zeit gantz sicher præparirt,
Da-

Davon auch der Effect noch niemahls ausgeblieben,
Wenn es von Medicis ist klüglich applicirt.
Dem Leibe ward die Welt zur Officin gegeben,
Da das, was wächst und lebt, sehr klug rangiret steht.
Dem, was an Mineris wir aus der Erden heben,
An Medicinscher Krafft und Würckung noch vorgeht.
Ob nun die Species im Fluche eingeschlossen,
So werden sie durchs Licht des Phœbi digerirt.
Da dieser Laborant umsonst und unverdrossen
Durch distilliren es finirt und maturirt.
Und wo dann die Natur aufhört zu laboriren,
Da setzt der Mensch es fort, den hier Sophia lehrt,
Durch des Vulcani Kunst den Fluch zu separiren,
Da er den ärgsten Gifft in Medicin verkehrt.
Wer nun Sophiam hat zur Führerin genommen,
Der hats in der Chymie für andre weit gebracht:
Und wird den Titul nicht unwürdig überkommen,
Wenn eine Facultät ihm solchen zugedacht.
Drum muß ich billig Ihm, Herr Bruder/ gratuliren,
Und füge diesen Wunsch zum Trost der Krancken bey:
Sophia wolle Ihn in Theoria führen/
Daß in der Praxi auch viel Glück und Segen sey.

Mit diesem wenigen Strophen hat dem Hrn. Bruder bey Erlangung der Doctor-Würde schuldigst gratuliren wollen,

Johann George Berger/
Pastor zu Bamme und Gräningen.

